

Marta MARSZAŁEK

Kryteria i dylematy dotyczące wyceny produkcji domowej w Polsce

Streszczenie. *W artykule omówiono wycenę produkcji domowej w postaci rachunku satelitarneho. Przedstawiono monetarną kalkulację dla gospodarstw domowych opracowaną na podstawie badania budżetów czasu ludności w 2013 r. Do ustalenia wartości pracy domowej zastosowano metodę nakładu opartą na iloczynie czasu przeznaczanego na wykonywanie nieodpłatnych prac domowych według funkcji gospodarstwa domowego (zapewnienia i utrzymania mieszkania, zapewnienia wyżywienia, zapewnienia i utrzymania odzieży, opieki nad dziećmi i osobami starszymi, wolontariatu) oraz stawki wynagrodzenia według zawodów. Celem badania było pokazanie wielkości nierynkowej produkcji domowej, która mimo nieuwzględnienia jej w rachunkach narodowych może dostarczyć informacji, m.in. o poziomie i jakości życia gospodarstw domowych oraz ich wkładzie w gospodarkę.*

Na podstawie analizy wykazano, że nierynkowa działalność wytwórcza gospodarstw domowych pięciokrotnie przewyższa wartość rynkowej produkcji domowej. Regularne opracowywanie rachunku satelitarneho produkcji domowej może wypełnić lukę w statystyce.

Słowa kluczowe: rachunek satelitarny produkcji domowej, wycena nierynkowej produkcji gospodarstw domowych, praca domowa, wartość dodana, PKB.

JEL: D13, D12

Produkcja domowa jest efektem procesu wytwórczego zachodzącego w każdym gospodarstwie domowym. Obejmuje ona zarówno zasoby, jak i usługi rynkowe oraz produkty nierynkowe wytworzone na własny użytek przez członków gospodarstwa. Efekty tej działalności częściowo są rejestrowane w rachunkach narodowych jako rynkowa produkcja domowa, której wartość stanowi wkład w PKB. Najważniejszymi składowymi tej kategorii są: czynsze umowne właścicieli mieszkań, budowa i remonty mieszkań we własnym zakresie, produkcja rolnicza na własny użytek (także łowiectwo, rybołówstwo, zbieranie owoców runa leśnego) oraz najemna pomoc domowa.

Potrzebę wyceny pozarynkowej działalności wytwórczej gospodarstw domowych, jako istotnego wkładu w gospodarkę, dostrzeżono już w XIX w. Intensyfikacja prac nad jej wyceną przypadła na II połowę XX w. głównie w krajach skandynawskich (Finlandia, Szwecja) oraz w Europie Zachodniej (Niemcy, Francja). Wyniki analizy produkcji domowej mogą istotnie przyczynić się do udoskonalenia oceny poziomu i jakości życia ludności.

Estymując wielkość i monetarną wartość nierynkowej produkcji domowej wytworzonej na własny użytek w zakresie m.in. przygotowanych posiłków, prac porządkowych w domu, zapewnienia i utrzymania odzieży, opieki nad dziećmi i osobami starszymi ustala się wkład gospodarstw domowych w gospodarkę. Dobra i usługi, które wytworzono we własnym zakresie w gospodarstwach domowych nie mają ceny rynkowej, nie są zatem uwzględnione w rachunkach narodowych, zostały bowiem skonsumowane w tych samych gospodarstwach. Nie jest to jednak tożsame z brakiem ich wartości, ponieważ można opracować ich wycenę w postaci satelitarnego rachunku produkcji domowej. Rachunek ten stanowi dodatkowe opracowanie do rachunków narodowych oparte na danych GUS, m.in. z *Badania budżetu czasu ludności* i *Badania budżetów gospodarstw domowych*. W satelitarnym rachunku produkcji domowej określa się rozmiary i monetarną wartość nierynkowej produkcji domowej, która gdyby została zrealizowana w postaci dóbr i usług rynkowych, wpłynęłaby na wzrost PKB.

Na podstawie wybranych badań prowadzonych na świecie oraz pierwszej wyceny rachunku produkcji domowej w Polsce w 2011 r. stwierdzono, że produkcja rynkowa wytworzona w gospodarstwach domowych stanowi nieznaczny udział w całkowitej działalności wytwórczej gospodarstw. W Polsce rynkowa produkcja gospodarstw domowych wyniosła 270,1 mld zł, tj. ok. 24% całkowitej produkcji domowej, a wartość dodana brutto produkcji domowej rynkowej — 8% PKB (Marszałek, 2015b). Oznacza to, że większość dóbr i usług domowych nie była ujmowana w PKB, lecz stanowiła odrębną grupę produktów będących efektem nierynkowej produkcji domowej.

Nierynkowa produkcja gospodarstw domowych obejmuje dobra i usługi wytworzone na własny użytek lub na rzecz innych gospodarstw domowych. Wycenę nierynkowej produkcji domowej przeprowadza się według jednej z dwóch metod — nakładu (*input method*) lub wyniku (*output method*). Różnią się one sposobem ujęcia produkcji. W metodzie nakładu do wyceny działalności wytwórczej gospodarstw domowych wykorzystuje się iloczyn czasu przeznaczanego na realizację czynności domowych w ramach funkcji gospodarstwa domowego oraz odpowiedniej stawki wynagrodzenia. Z kolei w ramach metody wyniku wyróżnia się kilka szczegółowych ujęć, które różnią się przyjętymi sposobami kalkulacji — kosztów alternatywnych lub stawek rynkowych.

Pierwsza polega na wycenie pracy domowej, głównej składowej produkcji domowej, jako iloczynu czasu pracy i stawki płacy za wykonywanie analogicznej działalności rynkowej, przy czym np. gotowanie jest wyceniane według stawki pomocy kuchennej lub średniego wynagrodzenia pracownika lub specjalisty. Założeniem metody kosztów alternatywnych jest określenie stawki w za-

leżności od wysokości wynagrodzenia osoby wykonującej określoną czynność. W tej sytuacji wartościowe ujęcie pracy domowej osób wykonujących lepiej płatne prace zawodowe, pełniących kierownicze stanowiska jest wyższe niż w przypadku osób otrzymujących niższe wynagrodzenie za pracę zawodową. Oznacza to, że te same czynności domowe mogą być wycenione za pomocą różnych stawek, co skutkuje znacznymi rozbieżnościami w ocenie ekonomicznej wartości pracy domowej (Varjonen i Rüger, 2008).

W metodzie wyniku — przeciwnie do metody nakładu — punktem wyjścia nie jest nakład pracy, lecz efekt działalności wytwórczej, np. w postaci kilogramów wypranej odzieży czy ilości wytworzonej żywności. Metoda ta umożliwiła porównanie produktywności gospodarstw domowych z innymi jednostkami gospodarczymi (np. przedsiębiorstwami), dzięki czemu możliwe jest sprawdzenie, która produkcja — rynkowa czy nierynkowa — jest bardziej efektywna. Istnieje jednak co najmniej kilka istotnych przeszkód znacznie utrudniających przeprowadzenie tej analizy. Jedną z nich jest niedostępność szczegółowych badań, np. dotyczących wielkości produkcji w zakresie zapewnienia i utrzymania odzieży. Takie analizy prowadzone są w Wielkiej Brytanii, na ich podstawie można ustalić ilość wypranej odzieży oraz ocenić wartość tej nierynkowej produkcji domowej. Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach Unii Europejskiej (UE) nie prowadzi się takich badań, dlatego niemożliwe jest wykonanie wyceny poszczególnych kategorii produkcji domowej przy wykorzystaniu metody wyniku. Inną grupą prac domowych trudną do wyceny są m.in. czynności pielęgnacyjne, dotyczące opieki nad dziećmi i osobami starszymi czy wolontariat, w przypadku których niejednoznaczne byłoby określenie wyniku. Takich przykładów jest wiele, dlatego tak w literaturze, jak i w praktyce metoda nakładu jest częściej wykorzystywana do wyceny pracy i produkcji domowej.

HISTORYCZNE UJĘCIE PRACY I PRODUKCJI DOMOWEJ

Dyskusja o sposobach pomiaru pracy i produkcji domowej jest prowadzona na świecie od początku XX w. Intensywne rozważania podjęto na ten temat w latach 90. ub.w. i po 2000 r. Potrzebę wyceny produkcji domowej — tworzonej na własne potrzeby w gospodarstwach domowych i nieuwzględnionej w oficjalnych kalkulacjach PKB — dostrzeżono już w XIX w. Prekursorem rozważań nad wartościowym ujęciem prac, które choć nie mają ceny rynkowej, to jednak mają wartość ekonomiczną, była Gilman (1898). W latach 30. i 40. XX w. inicjatorką badań w zakresie monetarnej wyceny produkcji domowej była Reid (1934). Jest ona autorką kryterium produktywności, określanego również jako kryterium trzeciej strony, które wykorzystywane jest także obecnie do oceny czynności podlegających wycenie nierynkowej działalności wytwórczej w gospodarstwach domowych. Jeśli określona aktywność spełnia to kryterium, tzn. może być wykonana przez osobę spoza gospodarstwa domowego bez utraty użyteczności wykonanej czynności, wówczas taką czynność określa się jako produkcyjną i włącza do wyceny pracy domowej.

Znaczący wkład w rozważania i rozwój metodologii wyceny pracy i produkcji domowej mieli również: Leontief (1941), Kuznets (1937, 1973), Marshall (1920) czy Pigou (1932). Następnie w latach 70. XX w. Hawrylyshyn (1976) podsumował dotychczasowe analizy i opracowania z badań nad wartościowym ujęciem nierynkowej działalności wytwórczej gospodarstw domowych. Potwierdził, że choć pionierem w zakresie prowadzonych kalkulacji były Stany Zjednoczone, to największy udział w rozwoju metodologii wyceny pracy i produkcji domowej miały Dania, Norwegia i Szwecja.

Kolejne rozważania o monetarnej wycenie działalności wytwórczej gospodarstw domowych prowadzili: Ironmonger (1989), Holloway, Short i Tamplin (2002), Stiglitz (1994) oraz Stiglitz, Sen i Fitoussi (2009, 2013). Prezentowali oni różne podejścia do wyceny, mimo to wyróżniała ich jednomyślność w kwestii konieczności prowadzenia szczegółowych analiz, odrębnych od rachunków podstawowych, ale komplementarnych opracowań monetarnej wartości działalności gospodarstw domowych. Ma ona bowiem istotny wpływ na wiele sfer życia, w tym na poziom i jakość życia, jak również oddziałuje bezpośrednio na środowisko i gospodarkę.

Wycenę nierynkowej produkcji domowej przeprowadzono dotychczas w wybranych krajach na świecie. Istony wkład w rozwój metodologii wyceny wartości nierynkowej produkcji domowej w UE miały Varjonen i Aalto (2006, 2013), autorki metodologii i kilku opracowań satelitarnych rachunków produkcji domowej. Prowadziły one również badania w powołanym w latach 90. XX w. przez Eurostat zespole ds. rozwoju metod wyceny pracy i produkcji domowej.

BADANIA PRACY I PRODUKCJI DOMOWEJ NA ŚWIECIE

Pierwsze rozważania nad zakresem wyceny nierynkowej działalności wytwórczej dotyczyły pracy domowej kobiet i prowadzone były w XIX w. W II połowie XX w. badania koncentrowały się na rozwoju metodologii oszacowań monetarnej wartości pracy i nierynkowej produkcji domowej.

Największy udział w pracach na rzecz wyceny i opracowania satelitarnego rachunku produkcji domowej miała Varjonen z Finlandii. Wraz z Aalto, a następnie z Hamunen 1999 wykonała trzy pełne sekwencje rachunku produkcji domowej. Pionierska kalkulacja — zgodna z metodologią Eurostatu i wskazówkami SNA 93¹ — dotyczyła 2001 r.

W Finlandii pierwszy rachunek narodowy opracowano dla sektora gospodarstw domowych ogółem, wyróżniono w nim rynkową i nierynkową wartość produkcji domowej (schemat). W celu przeprowadzenia szczegółowej analizy

¹ SNA 93 to zrewidowany System Rachunków Narodowych 1993 — podstawa metodologiczna rachunków narodowych dla wszystkich krajów, w wyniku której wyznaczano m.in. PKB, produkcję globalną oraz wartość dodaną dla pięciu sektorów gospodarki. W krajach członkowskich UE obowiązywał dostosowany do warunków europejskich i nieznacznie zmodyfikowany Europejski System Rachunków Narodowych ESA (ESA 95), który był w pełni zgodny z SNA 93. Obecnie obowiązującymi są SNA 2008 oraz ESA 2010.

dokonano podziału na typy gospodarstw (1-osobowe, 2-osobowe itd.) oraz ich funkcje, tj.: zapewnienie i utrzymanie mieszkania, zapewnienia wyżywienia, zapewnienie i utrzymanie odzieży, opieka nad dziećmi i osobami starszymi, chorymi oraz niepełnosprawnymi, jak również wolontariat. Odrębnie oszacowano produkcję domową w kategorii zakupy i transport.

Pracę, podstawowy nakład produkcji domowej, wyceniono metodą nakładów. Źródłem danych były: budżet czasu ludności z lat 1999 i 2000, budżet gospodarstw domowych w latach 2001 i 2002, badania płac i wynagrodzeń oraz wskaźniki rachunków narodowych w 2001 r. (Varjonen i Aalto, 2006). Do wyceny wykorzystano czas pracy domowej wykonywanej przez osoby, które ukończyły 10 lat (zgodnie z metodologią budżetów czasu ludności w Finlandii), w trakcie dwóch losowo wybranych dni; jeden dzień powszedni (od poniedziałku do piątku) oraz jeden z dni wolnych (sobota, niedziela) lub świątecznych (Varjonen i Aalto, 2006).

Wartość pracy domowej w Finlandii w 2001 r. wyceniono na 52,4 mld euro, co stanowiło 64,2% całkowitej wartości produkcji domowej (Varjonen i Alto, 2006). W rachunkach narodowych ujęto tylko 13% produkcji wytworzonej w gospodarstwach domowych (rynkowej produkcji domowej). Pozostałe 87% produkcji stanowiła nierynkowa produkcja domowa (nieujęta w PKB), której wartość oszacowano na 40,3% w relacji do PKB Finlandii w 2001 r. (schemat).

**SCHEMAT STRUKTURY PRODUKCJI DOMOWEJ (rynkowej i nierynkowej)
W PORÓWNANIU Z PKB FINLANDII W 2001 R.**

PKB w gospodarce narodowej — 135,5 mld euro (100%)		
PKB (z wyłączeniem produkcji domowej SNA) — 127,2 mld euro (93,9%)	rynkowa produkcja domowa (wartość dodana brutto ujęta w rachunkach narodowych, SNA) — 8,3 mld euro (6,1%)	nierynkowa produkcja domowa (wartość dodana brutto nieujęta w rachunkach narodowych, non-SNA) — 54,5 mld euro (40,3%)
		razem 46,4%
całkowita produkcja domowa=rynkowa+nierynkowa (całkowita wartość dodana brutto)		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Varjonen i Aalto (2006).

Podobnie jak w Finlandii, pracę i produkcję domową w Niemczech wyceniono po raz pierwszy w roku 2001. W 2008 r. opublikowano porównanie rachunków satelitarnych tych krajów wykonane przez Varjonen i Rüger. Zastosowano jednolitą metodologię wyceny pracy i produkcji domowej. Do monetarnej oceny działalności wytwórczej gospodarstw domowych wykorzystano informacje o czasie wykonywania poszczególnych czynności (metoda nakładu) oraz stawki wynagrodzeń najemnej pomocy domowej. Różnice w wycenie były nieznaczne, dotyczyły metodologii badania budżetu czasu ludności. W Niemczech dolną granicą wieku osób biorących udział w badaniu przyjęto 12 lat, w Finlandii — 10 lat. Ponadto w Finlandii respondenci wykonywali badanie w jednym dniu roboczym (poniedziałek—piątek) oraz w dzień weekendowy lub świąteczny.

W Niemczech analizowano prace domowe wykonywane przez dwa wybrane dni od poniedziałku do piątku oraz w jeden dzień wolny od pracy zawodowej. Istotną różnicą, która jednak nie stanowiła problemu w przeprowadzeniu porównania, było zastosowanie odmiennych list kodów czynności prac głównych i dodatkowych.

W niemieckiej wycenie produkcji domowej zastosowano metodę kosztów alternatywnych, tzn. wartość pracy domowej ustalono jako iloczyn czasu wykonywania czynności oraz średniej stawki wynagrodzenia. W Finlandii zastosowano metodę stawek rynkowych w ujęciu uproszczonym, tzn. do wyceny zastosowano jednolitą stawkę przeciętnego wynagrodzenia najmniejszej pomocy domowej (tabl. 1).

TABL. 1. WYCENA PRACY I PRODUKCJI DOMOWEJ W SATELITARNYM RACHUNKU PRODUKCJI DOMOWEJ W FINLANDII I NIEMCZECH W 2001 R. W MLD EURO

Kategorie wyceny produkcji domowej	Finlandia	Niemcy
Praca domowa	46,79	684,00
Rynkowa produkcja domowa (ujęta w rachunkach narodowych — SNA)	5,06	59,00
Podatki na produkcję	0,20	6,00
Dotacje na produkcję	-0,70	—
Konsumpcja kapitału	5,93	72,00
Wartość dodana brutto	57,27	1008,17
<i>Per capita</i> (w euro)	11025,15	12085,77
Konsumpcja pośrednia	18,74	301,00
Produkcja domowa (rynkowa+nierynkowa)	76,02	1309,17
<i>Per capita</i> (w euro)	14633,30	15694,11

Źródło: opracowanie własne na podstawie Varjonen i Rüger (2008).

Pracę domową w Finlandii w 2001 r. wyceniono na 46,8 mld euro, w Niemczech — 684 mld euro. Różnice są m.in. efektem dysproporcji w wielkości terytorialnej kraju oraz liczby mieszkańców, dlatego do porównań zastosowano przeliczenie pracy i produkcji domowej na mieszkańca (*per capita*). Wartość dodana brutto w Finlandii wyniosła w 2000 r. 11025 euro *per capita*, w Niemczech natomiast — 12085 euro *per capita*. Różnica to 1000 euro, podobnie jak w produkcji domowej ogółem (rynkowej i nierynkowej). Wynik świadczy o większym zaangażowaniu w prace domowe w Niemczech niż w Finlandii, co wpływa na wartość całkowitą produkcji domowej.

Wycenę produkcji domowej w Wielkiej Brytanii w postaci pełnej sekwencji rachunku opublikowano po raz pierwszy w 2002 r. (tabl. 2). Obliczenia wykonano zgodnie z metodologią rachunków narodowych, na podstawie których wyznaczana jest m.in. wartość produkcji globalnej PKB i PNB. Podobnie jak w przypadku Finlandii i Niemiec przyjęto kryterium produktywności trzeciej strony według Reid (1934). Istotna różnica wyceny pracy i produkcji domowej w Wielkiej Brytanii oraz Finlandii i w Niemczech wynikała z przyjętej metodologii wyceny.

W Wielkiej Brytanii zastosowano metodę wyniku, która jest również wykorzystywana w rachunkach bazowych. Podstawą tego sposobu kalkulacji jest

wynik, tzn. wartość dóbr i usług wytworzonych w gospodarstwie domowym. Wartość tę ustalono jako iloczyn produkcji domowej wyrażonej ilościowo oraz cen ekwiwalentów wyprodukowanych w warunkach rynkowych. W przeciwieństwie do wyceny opartej na nakładach, metoda wyniku nie wykorzystuje kategorii czasu przeznaczanego na prace domowe. Nie uwzględnia ona również stawek wynagrodzeń ani kosztów alternatywnych. Podejście wynikowe jest zgodne z koncepcją rachunków narodowych, co umożliwia porównywanie produktywności gospodarstw domowych z innymi sektorami rynkowymi. Jednak ustalenie ilości dóbr i usług wytworzonych w produkcji w gospodarstwie domowym jest niejednoznaczne i trudne do zdefiniowania. Trudności wynikają m.in. ze sposobu wyrażenia wyniku, np. wagę wypranej odzieży oszacowano w jednostkach naturalnych (kg), ale określenie wyniku produkcji innych funkcji gospodarstwa jest bardziej skomplikowane. Nie rozstrzygnięto co jest wynikiem prac opiekuńczych i w jakich jednostkach byłby wykonywany pomiar czy też jaki mógłby być efekt wolontariatu.

Prace w zakresie rozwoju monetarnej wyceny pracy i produkcji domowej są kontynuowane. Opracowano kolejny rachunek produkcji domowej, który opublikowano w 2012 r. Skoncentrowano się w nim na zmianach w sposobie kalkulacji i pomiaru działalności wytworzonej w zakresie prac opiekuńczych, zwłaszcza przy dzieciach. Wyniki pierwszego rachunku produkcji domowej w Wielkiej Brytanii wykazały, że wartość prac opiekuńczych stanowiła 25% całkowitej produkcji gospodarstw domowych. W następnych opracowaniach szacunki uległy zmianie, co oznacza, że gospodarstwa domowe przekazałyienne czynności opiekuńcze wyspecjalizowanym placówkom, m.in. żłobkom czy przedszkolom (Fender, 2012).

**TABL. 2. WARTOŚCIOWE UJĘCIE PRODUKCJI DOMOWEJ
W WYBRANYCH BADANIACH NA ŚWIECIE**

Źródło wyceny — kraj, rok badania	Metody wyceny	Sposób obliczania	Udział produkcji domowej w relacji do PKB w %
Wybrane badania			
Finlandia — w przypadku Finlandii nie przeprowadzono badania, ale w 1999 r. opracowano metodologię do badania (Varjonen i Hamunen, 1999)	nakładów	opracowanie koncepcji i metodologii	ok. 40,0
Niemcy — 2001 r. (Schäfer, 2004)	nakładów	metoda stawek rynkowych (stawki wynagrodzeń netto)	29,4
Wielka Brytania — 1998—2000 (Holloway, Short i Tamplin, 2002)	wyników	wycena wyniku produkcji (np. kg wypranej odzieży itp.)	35,0
Węgry — (rok badania nieznany) (Szép, 2003)	nakładów	metoda stawek rynkowych	14,0
Finlandia — 2001 r. (Varjonen i Aalto, 2006) + aktualizacja wyceny	nakładów	metoda stawek rynkowych, średnie wynagrodzenie najmniej pomocy domowej (stawki wynagrodzeń brutto)	33,1
Kraj Basków — 1993—1998 (Prado i Abando, 2000)	nakładów	metoda stawek rynkowych	40,1 (w 1993 r.); 50,2 (w 1998 r.)

**TABL. 2. WARTOŚCIOWE UJĘCIE PRODUKCJI DOMOWEJ
W WYBRANYCH BADANIACH NA ŚWIECIE (dok.)**

Źródło wyceny — kraj, rok badania	Metody wyceny	Sposób obliczania	Udział produkcji domowej w relacji do PKB w %
Wybrane badania (dok.)			
Finlandia — 2006 r. (Hamunen, Varjo- nen i Soinne, 2012)	nakładów	metoda stawek rynkowych (prze- ciętą wartością pracy najmniej pomocy domowej)	39,0
Hiszpania — 1995 r. (Duran, 2007)	nakładów	metoda stawek rynkowych	41,7
Stany Zjednoczone — 1985 r. i 2004 r. (Landefeld, Fraumeni i Vojtech, 2009)	nakładów/ /wyników	metoda kosztów alternatywnych	25,0—40,0
Wielka Brytania — 2010 r. (Fender, 2012)	wyników	wzrost wartości produkcji do- mowej w zakresie opieki nad dziećmi	+25,0 (w porównaniu z 2002 r.)
Finlandia — 2010 r. (Hamunen, Varjo- nen i Soinne, 2012)	nakładów	metoda stawek rynkowych (staw- ki wynagrodzeń brutto)	34,0
Francja — 2010 r. (Poissonnier i Roy, 2013)	nakładów	3 definicje produkcji domowej (podstawowa, pośrednia, rozsze- rzona)	49,5—84,6
Polska — 2011 r. (Marszałek, 2015ab)	nakładów	metoda stawek rynkowych; opra- cowanie metodologii i pierw- szego rachunku produkcji do- mowej	44,7

Porównanie metodologii

Finlandia i Niemcy — 2001 r. (Varjo- nen i Rütger, 2008)	nakładów	porównanie wyceny w obu kra- jach po przeszacowaniu	31,0 — Finlandia; 34,0 — Niemcy
---	----------	--	------------------------------------

Źródło: opracowanie własne.

Zmiany w wielkości produkcji domowej, zwłaszcza nierynkowej, są istotne nie tylko do porównania ich wartości z PKB, ale przede wszystkim dostarczają cennych informacji wykorzystywanych w polityce społecznej (w tym rodzinnej), zdrowotnej czy systemu emerytalnego.

Do rozwoju metodologii kalkulacji produkcji gospodarstw domowych przyczyniła się również Francja. W 2010 r. badaczki Poissonnier i Roy, dostrzegając brak zgodności w przyjęciu jednej definicji pracy domowej, zaproponowały, aby wycenę produkcji domowej przeprowadzić według trzech zróżnicowanych definicji (Poissonnier i Roy, 2013).

Pierwsza, podstawowa definicja pracy domowej obejmuje te czynności, co do których nie ma żadnych wątpliwości, że spełniają kryterium produktywności. Są to: zapewnienie i utrzymanie mieszkania (sprzątanie, utrzymanie porządku w mieszkaniu, na balkonie czy w obejściu domu); zapewnienie wyżywienia (gotowanie, zmywanie); zapewnienie i utrzymanie odzieży (pranie, prasowanie, naprawa zniszczonej odzieży i obuwia); opieka nad dziećmi i osobami starszymi (głównie czynności pielęgnacyjne); transport oraz zarządzanie własnym gospodarstwem domowym.

Druga, pośrednia definicja pracy domowej łączy czynności wyszczególnione w definicji podstawowej oraz robienie zakupów, drobne naprawy (w tym sprzętu gospodarstwa domowego), majsterkowanie, prace ogrodowe, zabawy z dziećmi.

Ta kategoria prac nadal określa czynności produkcyjne, gdyż mogą one być zlecane do wykonania osobom trzecim, a jednocześnie prace te traktowane są przez niektóre osoby jako czynności sprawiające przyjemność lub nieobowiązkowe (dodatkowe), które nie wynikają z zaspokajania podstawowych potrzeb bytowych.

Najszerzą definicję pracy domowej tworzy grupa zajęć, które — mimo że spełniają kryterium trzeciej strony — jednak są uznawane za nieobowiązkowe, a wręcz wykonywane w ramach zainteresowań lub hobby. Zaliczono do nich transport własny (prowadzenie samochodu, jazdę na rowerze) oraz spacer z psem czy opiekę nad domowymi zwierzętami (ulubieńcami, w odróżnieniu od zwierząt hodowlanych w gospodarstwie rolnym) — zestawienie (1).

**ZESTAWIENIE (1) KLASYFIKACJI DZIAŁALNOŚCI WYTWÓRCZEJ
GOSPODARSTW DOMOWYCH. SATELITARNY RACHUNEK PRODUKCJI DOMOWEJ
WE FRANCJI W 2010 R.**

Przykładowe czynności według definicji pracy domowej		
I — podstawowa	II — pośrednia	III — rozszerzona
Utrzymanie mieszkania, w tym np. sprzątanie; zapewnienie żywienia, w tym m.in.: gotowanie, zmywanie naczyń, opieka nad dziećmi i dorosłymi, pranie, zarządzanie gospodarstwem domowym, transport dzieci i innych osób, także spoza własnego gospodarstwa	(I)+robienie zakupów, domowe naprawy i majsterkowanie, prace ogrodowe, zabawy z dziećmi	(II)+transport własny, spacer z psem

Źródło: opracowanie własne na podstawie Poissonnier i Roy (2013).

Obecnie większość opracowań wyceny pracy i produkcji domowej opartych jest na metodzie nakładu. Jest ona rekomendowana ze względu na dostępność danych, czyli z badań budżetu czasu ludności, które są prowadzone regularnie w większości krajów UE. Ponadto metoda ta umożliwia prowadzenie kalkulacji według różnych ujęć, np. wykorzystując różne metody kosztów alternatywnych czy stawek rynkowych. Mimo że metoda wyniku jest bliższa koncepcji i metodologii rachunków narodowych, dzięki czemu umożliwia określenie produktywności, to ze względu na liczne trudności w jej zastosowaniu zaniechano rozwoju takich badań.

*ZAŁOŻENIA METODY WYCENY PRODUKCJI DOMOWEJ
W POLSCE W 2013 R.*

Podstawą i jednocześnie najważniejszym elementem wyceny produkcji domowej jest definicja pracy domowej. Dotychczas w Polsce w ramach pierwszego rachunku produkcji domowej (Marszałek, 2015ab) oraz wyceny pracy domowej (Błaszczak-Przybycińska, 2008, 2015) kluczowym założeniem określającym działalność w gospodarstwie domowym jako wytwórczą było spełnienie przez określoną czynność kryterium trzeciej strony według Reid (1934). Zgodnie z tym założeniem pracą domową jest każda czynność, która może być wykonana przez osobę spoza gospodarstwa domowego, bez utraty użyteczności dla

tego gospodarstwa. Oznacza to, że pranie, sprzątanie czy gotowanie spełniają to założenie, zaś czytanie dziecku książek przed snem nie jest uznawane za czynność produkcyjną. Kryterium to określane jest zatem jako kryterium produktywności.

Dotychczas zarówno w krajach UE, jak i w innych państwach na świecie nie wypracowano jednej wspólnej metodologii określającej zbiór najlepszych praktyk i rozwiązań metodologicznych do wyceny pracy i produkcji domowej. Rolę koordynatora rozwoju badania budżetu czasu oraz opracowań powstających na ich podstawie pełni IATUR — Międzynarodowe Stowarzyszenie Badań Budżetu Czasu (*International Association of Time Use Research*). Wśród jego zadań jest również organizacja corocznej międzynarodowej konferencji, podczas której analitycy i zespoły badawcze ze świata omawiają wyniki prowadzonych badań monetarnego i ilościowego pomiaru działalności wytwórczej gospodarstw domowych. Co miesiąc wydawany jest elektroniczny biuletyn opisujący najnowsze efekty badań w zakresie wyceny pracy i produkcji domowej.

Pierwszą wycenę w postaci satelitarnego rachunku produkcji domowej opracowano w Polsce dla danych za 2011 r. (Błaszczak-Przybycińska, 2008, 2015). Kalkulacje monetarnego ujęcia pracy domowej przeprowadzono na podstawie ogólnopolskiego badania budżetu czasu ludności 2003/2004 (GUS, 2005). Wyznaczono również wartość konsumpcji pośredniej i kapitału według funkcji gospodarstwa domowego.

Wartość dodana brutto wyliczona w rachunkach podstawowych wyniosła 124,6 mld zł, tj. 8,2% PKB. Pozostała część — produkcja nierynkowa — której nieuwzględniono w PKB, stanowiła 682,7 mld zł, co w porównaniu z PKB oszacowano na 44,7% (Marszałek, 2015b). Tak dużych rozmiarów produkcji nie należy pomijać nie tylko w kalkulacjach produkcji globalnej wytworzonej w gospodarce, lecz m.in. ze względu na istotny wpływ tej wielkości na badania jakości i poziomu życia. Przewiduje się, że mimo istotnych dysproporcji w wartości PKB, jakość życia gospodarstw domowych w Polsce nie różni się znacząco od poziomu życia społeczeństw w takich krajach, jak Niemcy, Francja czy Hiszpania.

W Polsce ponownie podjęto się wyceny pracy i produkcji domowej na podstawie danych z badania budżetu czasu ludności przeprowadzonego w 2013 r. (GUS, 2015). Zgodnie z trójstopniowym podejściem zaproponowanym przez Francję opracowano wyniki wyceny produkcji domowej według trzech definicji pracy domowej. Kalkulacje rozszerzono o grupy prac, które są charakterystyczne dla gospodarstw domowych w naszym kraju. Według pierwszej definicji są to prace domowe dotyczące pomocy osobom dorosłym przewlekłe chorym. Do drugiej grupy czynności włączono naprawy i konserwacje sprzętu gospodarstwa domowego, robienie przetworów, rękodzieło i produkcję odzieży oraz naukę i wyjścia z dziećmi. W rozszerzonej kategorii pracy domowej uwzględniono opiekę nad domowymi ulubieńcami oraz inne (wynikające z posiadania zwierząt domowych), a także prace dobrowolne o charakterze wolontariatu, takie jak zakupy i pomoc sąsiedzka, opieka nad dziećmi z innego gospodarstwa oraz pomoc w gospodarstwie rolnym w czynnościach niezwiązanych z rolnictwem — zestawienie (2).

**ZESTAWIENIE (2) KLASYFIKACJI CZYNNOŚCI PRODUKCYJNYCH
GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE W 2013 R.**

Przykładowe czynności według definicji pracy domowej		
I — podstawowa	II — pośrednia	III — rozszerzona
Czynności takie, jak w podstawowej definicji we Francji + zabiegi higieniczne i opiekuńcze nad przewlekłe chorymi, nadzór, asystowanie przewlekłe chorym, pomoc pozostałym osobom dorosłym	I+naprawy, drobne remonty w mieszkaniu, naprawa i konserwacja sprzętu gospodarstwa domowego, konserwacja pojazdów, robienie przetworów, rękodzieło i produkcja odzieży, nauka i wyjścia z dziećmi	II+opieka nad domowymi ulubieńcami oraz inne czynności z tym związane, wolontariat, w tym m.in.: opieka nad dziećmi z innego gospodarstwa, zakupy i pomoc sąsiedzka, pomoc w gospodarstwie rolnym i w pracy niezwiązanej z rolnictwem, inna nieformalna pomoc

Źródło: opracowanie własne.

Praca domowa została wyceniona według metody nakładu jako iloczyn czasu przeznaczanego na realizację czynności i stawki wynagrodzenia analogicznej usługi rynkowej. Na potrzeby analizy i wyceny produkcji domowej w Polsce w 2013 r. wyznaczono roczną wartość pracy ogółem według funkcji gospodarstwa domowego, wykorzystując miesięczne wskaźniki dynamiki wynagrodzeń brutto w sektorze przedsiębiorstw oraz informacje o czasie wykonywania czynności na podstawie ogólnopolskiego badania budżetu czasu ludności (GUS, 2015). Dane makroekonomiczne uzyskano jako iloczyn rocznej wartości pracy według jednej z trzech definicji pracy domowej oraz liczby ludności Polski w wieku 15 lat lub więcej na podstawie danych z NSP 2011 (GUS, 2012).

Praca domowa stanowi najważniejszą część produkcji domowej. Wyceniono ją według trzech definicji pracy domowej oraz funkcji gospodarstwa domowego, tj. zapewnienia i utrzymania mieszkania, zapewnienia wyżywienia, zapewnienia i utrzymania odzieży, opieki nad dziećmi i osobami starszymi, opieki nad domowymi ulubieńcami oraz wolontariatu — zestawienie (3).

**ZESTAWIENIE (3) FUNKCJI GOSPODARSTWA DOMOWEGO
UWZGLĘDNIANYCH W DEFINICJACH PRACY DOMOWEJ**

Definicje pracy domowej	Zapewnienie i utrzymanie			Opieka nad		Wolontariat
	mieszkania	wyżywienia	odzieży	dziećmi i osobami starszymi	domowymi ulubieńcami	
Podstawowa	+/-	+/-	+/-	+/-	-	-
Pośrednia	+	+/-	+	+	-	-
Rozszerzona	+	+	+	+	+	+

U w a g a. „+/-” — definicja pracy domowej częściowo uwzględnia czynności z zakresu danej funkcji gospodarstwa domowego; „+” — wszystkie czynności z tego zakresu są uwzględnione; „-” — żadna z czynności nie jest uwzględniona.

Źródło: jak przy tabl. 2.

Oprócz monetarnej wartości pracy w rachunku produkcji gospodarstw domowych wycenie podlegała także konsumpcja oraz kapitał. Zgodnie z zaleceniami Eurostatu wartość konsumpcji określa się według jej rodzaju: pośredniej, finalnej i kapitału (amortyzacji).

Konsumpcję pośrednią stanowią dobra, które przetworzono w trakcie produkcji, np. warzywa i mięso zużyte do przygotowywania obiadu. Konsumpcja finalna obejmuje produkty, które uległy bezpośredniemu spożyciu, m.in. owoce,

produkty mleczne czy noszenie ubrań, zakup zeszytów i materiałów biurowych. Konsumpcja kapitału (amortyzacja) oznacza zmniejszenie wartości początkowej środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych przez zaliczenie określonej części, tzw. odpisu do miejsc powstawania kosztów. Konsumpcja kapitału jest zatem kategorią wynikającą z użytkowania dóbr lub wartości niematerialnych i prawnych oraz pomniejszającą ich wartość².

W kalkulacji produkcji domowej w postaci rachunku satelitarnego uwzględnia się również podatki oraz dotacje na produkcję. Jeśli te wartości włączone zostaną do pracy domowej i rynkowej produkcji domowej, wówczas uzyskuje się wartość dodaną netto. Włączając do tej kategorii konsumpcję kapitału trwałego (amortyzację) otrzymano wartość dodaną brutto. Produkcja domowa jest wynikiem konsumpcji pośredniej oraz wartości dodanej brutto (tabl. 3).

TABL. 3. WYCENA ELEMENTÓW PRODUKCJI DOMOWEJ W POLSCE W 2013 R. WEDŁUG DEFINICJI PRACY DOMOWEJ ZGODNEJ Z KRYTERIUM TRZECIEJ STRONY M. REID

Wyszczególnienie	Wartość produkcji domowej w mln zł		
	SNA	non-SNA	suma
Wartość pracy domowej (liczba godzin×godzinowa stawka płac)	—	619956	619956
Płatna pomoc domowa	823	—	823
Czynsze umowne właścicieli mieszkań	56875	—	56875
Budowa i remonty domów/mieszkań we własnym zakresie	43958	—	43958
Produkcja rolnicza na własny użytek (w tym także łowiectwo, rybołówstwo, zbieranie owoców runa leśnego)	7950	3454	11404
Podatki na produkcję	4664	934	5599
Dotacje na produkcję	-5264	-21574	-26838
Wartość dodana netto	109006	602770	711776
Konsumpcja kapitału trwałego (amortyzacja)	22597	57460	80057
Wartość dodana brutto	131604	660229	791833
Konsumpcja pośrednia	152918	164869	317787
Produkcja domowa (wynik)	284522	825098	1109620

Źródło: opracowanie na podstawie Marszałek (2015a).

Rynkową produkcję domową wyceniono na podstawie danych o wielkości wytworzonego produktu w gospodarstwach domowych oraz wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych. Informacje te uzyskano z rachunków narodowych i Banku Danych Lokalnych GUS. Wśród rynkowych produktów wytworzonych w gospodarstwach domowych w rachunku produkcji domowej uwzględniono: płatną pomoc domową, czynsze umowne właścicieli mieszkań, budowę i remonty domów i mieszkań przeprowadzone we własnym zakresie oraz produkcję rolniczą wytworzoną na własny użytek (w tym łowiectwo, rybołówstwo oraz zbieranie owoców runa leśnego).

Wartość dodana produkcji rynkowej jest niemal pięciokrotnie wyższa od wartości dodanej nierynkowej produkcji domowej, dlatego też tak dużych rozmiarów pozarynkowej działalności wytwórczej gospodarstw domowych nie należy pomijać zwłaszcza w analizach poziomu i jakości życia.

² [Http://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/7,pojecie.html](http://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/7,pojecie.html) (dostęp: 12.04.2016 r.).

WYNIKI

Po raz pierwszy wyznaczono monetarną wartość produkcji domowej w Polsce w 2013 r. według trzech zróżnicowanych definicji pracy domowej.

Wartość czynności wykonywanych w gospodarstwach domowych wycenionych według podstawowego ujęcia pracy domowej wyniosła 345,4 mld zł, co stanowiło ponad 67% wartości dodanej brutto i 41% całkowitej produkcji domowej (rynkowej+nierynkowej). Jeśli w pracy domowej uwzględniono by czynności związane z wykonywaniem drobnych napraw sprzętów gospodarstwa domowego, majsterkowanie, prace ogrodowe (definicja pośrednia), wówczas wartość produkcji domowej wzrosłaby o 245,4 mld zł. Według najszerszego ujęcia pracy domowej — obejmującej także te czynności, które mimo że są uznawane za produkcyjne, mogą być również efektem zainteresowań i hobby, jak np. spacer z psem oraz prace dobrowolne (wolontariat), przez co podważane jest włączanie ich do wyceny — wartość pracy domowej jest niemal dwukrotnie wyższa niż w koncepcji definicji podstawowej (tabl. 4).

TABL. 4. WYCENA PRACY I PRODUKCJI DOMOWEJ W POLSCE W 2013 R. WEDŁUG DEFINICJI PRACY DOMOWEJ ORAZ UDZIAŁ PRACY I PRODUKCJI DOMOWEJ W PORÓWNANIU Z PKB I WARTOŚCIĄ DODANĄ BRUTTO

Wyszczególnienie	Definicje		
	podstawowa	pośrednia	rozszerzona
Praca domowa w mln zł	345352	590758	642129
Wartość dodana brutto w mln zł	513709	759114	810485
Produkcja domowa (rynkowa+nierynkowa) w mln zł	826472	1071878	1123248
Procentowy udział pracy domowej w wartości dodanej brutto	67,2	77,8	79,2
Procentowy udział pracy domowej w produkcji domowej	41,8	55,1	57,2
Wartość dodana brutto versus PKB w %	31,4	46,4	49,5

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 2.

Wycena czynności uwzględnianych w poszczególnych definicjach pracy domowej ma także istotne znaczenie w porównaniu całkowitej produkcji domowej do PKB. Według podejścia podstawowego wartość dodana brutto stanowi ok. 31% w relacji do PKB, zaś w najszerszym ujęciu prawie 50%.

W analizie i pełnej sekwencji rachunku produkcji domowej należy zatem rozważyć, która z definicji najlepiej określa sytuację społeczno-ekonomiczną gospodarstw domowych w Polsce. Czy podstawowa definicja pracy domowej jest wystarczająca do oceny produkcji nierynkowej wytworzonej w gospodarstwach, czy należałoby raczej zastosować najszersze ujęcie pracy domowej. Według niektórych ekonomistów w pełni uzasadnione jest włączenie wolontariatu oraz opieki nad zwierzętami do rachunku produkcji domowej, ponieważ te czynności mogą być wykonane przez wyspecjalizowane osoby lub instytucje, które świadczą takie usługi. Jeśli te czynności nie zostaną wykonane przez

członków gospodarstwa domowego, będą zrealizowane przez zleceniodawców zatrudnionych na rynku. W ten sposób wartość nierynkowej produkcji domowej może ulec urynkowieniu albo też nastąpi przesunięcie produkcji z domu na rynek, co nie jest tożsame ze zmianą wartości produkcji. Wprawdzie PKB wzrasta, lecz nie jest to efekt trwałego bogacenia się społeczeństwa, a różnej organizacji produkcji³.

Wnioski i rekomendacje

Wycena pracy i produkcji domowej w postaci rachunku produkcji domowej według metody nakładu jest lepiej opisana w literaturze i częściej stosowana w badaniach empirycznych niż metoda wyniku. W większości opracowań wykorzystywana była metoda nakładów, dlatego przewiduje się, że takie ujęcie będzie rekomendowane do dalszych analiz wyceny pracy i produkcji domowej.

Istotnym założeniem w kalkulacji nierynkowej działalności gospodarstw domowych jest również — oprócz wyboru metody wyceny — opracowanie założeń dotyczących kryterium produktywności czynności wykonanych w domu. Przyjęte rozwiązania metodologiczne definicji pracy domowej są kluczowe w określeniu nie tylko rozmiarów i monetarnej wartości tej pracy, ale również wyceny całkowitej produkcji domowej (rynkowej i nierynkowej). Jeśli w ramach najszerszej definicji pracy domowej uwzględnione zostaną czynności, które w innych krajach (np. wśród państw członkowskich UE) mogłyby być uznane za nieprodukcyjne, wówczas wartość nierynkowej produkcji domowej będzie zawyżona. W przypadku gdy tylko podstawowe prace domowe zostaną ujęte w wycenie, istnieje prawdopodobieństwo, że produkcja gospodarstw domowych będzie niedoszacowana, przez co jej wartość w relacji do PKB będzie zaniżona. Oznacza to, że przyjęcie jednolitych założeń metodologicznych wyceny produkcji domowej jest kluczowe i niezbędne do porównań międzynarodowych. W związku z tym, że opracowanie takich kryteriów jest trudne i czasochłonne, należałoby rozpocząć wprowadzanie ustaleń początkowo w nielicznej grupie krajów, np. na obszarze UE.

Rachunek satelitarny produkcji domowej to narzędzie, które bez dodatkowego obciążenia systemu rachunków narodowych może dostarczyć szczegółowych informacji wykorzystywanych w analizach makroekonomicznych poziomu i jakości życia, polityki społecznej czy systemu emerytalnego. Przewiduje się, że jego znaczenie będzie rosło wraz z rozwojem potrzeby kalkulacji nie tylko rynkowej działalności wytwórczej, lecz również działalności nierynkowej, która

³ Przykład dotyczący zatrudnienia przez nieżonatego mężczyznę płatnej pomocy domowej. Po zawarciu związku małżeńskiego kobieta nieodpłatnie realizuje te same zadania domowe. W pierwszej sytuacji kobieta, uzyskując wynagrodzenie za swoją pracę, miała wkład w wartość produkcji globalnej, wartość dodaną i PKB, zaś w drugiej — nie, gdyż jej praca nie spełniała kryterium produkcji rynkowej według rachunków narodowych (Pigou, 1912).

mimo że nie ma ceny, ma wartość ekonomiczną. Wyznaczenie monetarnej wartości nierynkowej produkcji domowej jest istotne nie tylko w obszarze poznawczym czy naukowym, ale przede wszystkim gospodarczym. Wycena ta dostarcza informacji o rzeczywistej sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych, ale i gospodarce w ogólnym ujęciu, ponieważ w satelitarnym rachunku produkcji domowej uwzględniana jest działalność prowadzona przez wszystkie gospodarstwa domowe. Tym samym wartość produkcji, która prowadzona jest poza ewidencją rynkową, stanowi istotny wkład w rozwój gospodarki narodowej.

Celem satelitarnego rachunku produkcji domowej jest zebranie dostępnych informacji z różnych źródeł (w tym głównie *Badania budżetu czasu ludności*, *Badania budżetów gospodarstw domowych* czy rachunków narodowych) i prezentacja wyników w sposób spójny i uporządkowany, zgodny z podstawowymi założeniami systemu statystyki społecznej. Opracowanie to powinno dostarczyć szczegółowych danych o sektorze gospodarstw domowych w taki sposób, aby stanowiło element ułatwiający prowadzenie szczegółowych analiz ekonomicznych, w tym zwłaszcza makroekonomicznych i porównawczych między regionami czy krajami. Zebrane informacje mogą być użyteczne do oceny i określenia relacji między wartością produkcji domowej wytworzonej na własny użytek w odniesieniu do produkcji globalnej uzyskanej na rynku, co może wpływać korzystnie na poznanie przyczyn i zachodzących zmian w zamożności społeczeństwa. Ustalenie rozmiarów i monetarnej wartości nierynkowej produkcji wytworzonej w gospodarstwach domowych oraz porównanie jej z produkcją rynkową uwzględnioną w PKB może stanowić ważne źródło informacji o poziomie życia.

dr Marta Marszałek — SGH

LITERATURA

- Błaszczak-Przybycińska, I. (2008). Produkcja gospodarstw domowych jako czynnik dochodotwórczy. *Monografie i Opracowania*, nr 553. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Błaszczak-Przybycińska, I. (2015). Wycena wartości własnej gospodarstw domowych na podstawie badania budżetu czasu. W: *Budżet czasu ludności 2013. Część I*, s. 131—168. Warszawa: GUS.
- Duran, M-A. (2007). *The Satellite Account for Unpaid Work in the Community of Madrid*. La Suma de Todods. Couuminty de Madrid 36.
- Eurostat — European Commission (1999). Proposal for a Satellite Account Household Production. *Eurostat Working Papers*, no. 9. Luxembourg.
- Eurostat — European Commission (2003). *Household Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Theme 3 — Population and Social Conditions*. Luxembourg.
- Fender, V. (2012). *Using an output approach to measuring household production*. Newport: Office for National Statistics, <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/method-quality/specific/social-and-welfare-methodology/household-satellite-account/household-satellite-account-publications.html>.

- Gilman, Ch. (1898). *Women and Economics*, USA.
- GUS (2005). *Budżet czasu ludności I VI 2003—31 V 2004*. Warszawa.
- GUS (2012). *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników*. Warszawa.
- GUS (2015). *Budżet czasu ludności 2013. Część I*. Warszawa.
- Hamunen, E., Varjonen, J., Soenne, K. (2012). *Satellite Accounts on Household Production: Eurostat Methodology and Experiences to Apply It*. Paper prepared for the 32nd General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth. USA: Boston.
- Hawrylyshyn, O. (1976). The Value of Household Services: A Survey of Empirical Estimates, W: *The Review of Income and Wealth*, s. 101—131.
- Hochschild, A., Machung, A. (1989). *The Second Shift*. New York: Viking.
- Holloway, S., Short, S., Tamplin, S. (2002). *Household Satellite Account (Experimental) Methodology*. Office for National Statistics.
- Ironmonger, D. (1989). *Household Work: Productive Activities, Women and Income in the Household Economy*. Sydney: Allen and Unwin.
- Kuznets, S. (1937). Total National Product. W: *National Income and Capital Formation, 1919—1935*, s. 8—12. National Bureau of Economic Research.
- Kuznets, S. (1973). Modern Economic Growth: Findings and Reflections. *American Economic Review*, vol. 63, no. 3, s. 247—258. American Economic Association.
- Landefeld, S., Fraumeni B.M., Wojtech C.M. (2009). *Accounting for Nonmarket Production: A Prototype Satellite Account Using the American Time Use Survey*, https://www.bea.gov/papers/pdf/Landefeld_Nonmarket_Production_ATUS.pdf.
- Leontief, W. (1941). *The structure of the American Economy*. UK: Oxford University Press.
- Marshall, A. (1920). *Principles of economics: An introductory volume*. London: The Macmillan Press.
- Marszałek, M. (2015a). Produkcja gospodarstw domowych w 2013 r. W: *Budżet czasu ludności 2013. Część I*, s. 169—183. Warszawa: GUS.
- Marszałek, M. (2015b). *Rachunek produkcji domowej w Polsce w koncepcji systemu statystyki społecznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Pigou, A.C. (1912). *Wealth and Welfare*. London: The Macmillan Press.
- Pigou, A.C. (1932). *The Economics of Welfare*.
- Poissonnier, A., Roy, D. (2013). *Household Satellite Account for France in 2010. Methodological issues on the assessment of domestic production*. France: Institut National de la Statistique et des Études Économiques.
- Prado, C., Abando, L.L. (2000). *Satellite Account of Household Production for the Basque Country*, <http://isi.cbs.nl/iamamember/CD2/pdf/846.PDF>.
- Reid, M. (1934). *Economics of Household Production*. New York: Wiley.
- Schäfer, D. (2004). *Unbezahlte Arbeit und Bruttoinlandsprodukt 1992 und 2001: Neuberechnung des Haushalts-Satellitensystems*. *Wirtschaft und Statistik*, 9, s. 960—978.
- Stiglitz, J.E. (1994). *Whither Socialism?* Massachusetts: The MIT Press Cambridge.
- Stiglitz, J.E., Sen, A., Fitoussi, J.P. (2009). *Report by the Commission in the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.
- Stiglitz, J.E., Sen, A., Fitoussi, J.P. (2013). *Błąd pomiaru. Dlaczego PKB nie wystarcza. Raport Komisji ds. Pomiaru Wydajności Ekonomicznej i Postępu Społecznego*. Warszawa: PTE.
- Szép, K. (2003). Összefoglalás helyett — A nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelési számlája és a jövőbeli feladatok. W: *A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon*. Budapest: Hungarian Central Statistical Office.
- Varjonen, J., Aalto, K. (2006). *Household Production and Consumption in Finland 2001. Household satellite Account*. Helsinki: Tilastokeskus Statistikcentralen Statistics Finland & National Consumer Research Centre.

- Varjonen, J., Aalto, K. (2013). Households' unpaid production and change 2001—2009. *Working Papers, no. 145*. Helsinki: National Consumer Research Centre.
- Varjonen, J., Hamunen, E. (1999). *Proposal for a Satellite Account of Household Production. Agenda Item 1*. Statistics Finland, OECD Meeting of National Accounts Experts, Paris.
- Varjonen, J., Rüger, Y. (2008). Value of Household Production in Finland and Germany. Analysis and Recalculation of the Household Satellite Account System in Both Countries. *Working Papers, no. 112*. Helsinki: National Consumer Research Centre.

Summary. *This article discusses the valuation of household production in the form of a Household Satellite Account. Monetary household calculation based on "Time Use Survey 2013" was presented. In order to determine the value of household work, an input method was used, based on the amount of time spent on unpaid home-based household chores (providing and maintaining housing, meals and clothing as well as child and adult care or volunteering) and earning rates by occupation. The aim of the research was to indicate the size of non-market household production, which although not included in national accounts could provide information about i.a. the households level and quality of life as well as their contribution to the economy.*

On the basis of the analysis, non-market household production is five times higher than the market household production. Regular development of Household Satellite Account can fill the gap in statistics.

Keywords: household production satellite account, valuation of non-market household production, housework, value added, GDP.